

בית פרת
מדרשה ישראלית

כי מעפר באת ואל עפר תשוב מחשבות על תשובה בתוך המרחב המוגבל שלנו

קרן אפלבאום-ריף, מבוע ד'

המערך שלפנינו עוסק בהשפעה שיש למקום שבו אנחנו נמצאים על מי שאנחנו. חודש אלול הוא חודש שמזמין לתהליך של תשובה, כאשר ספר דברים, שאותו אנחנו קוראים בימים אלו, בוחר למקם את התשובה בתוך המרחב וכותב:

"לא-נפלאות הוא מקך, וְלֹא רְחֻקָה הוּא: ...כִּי-קְרוֹב אֱלֹהֵי הַדָּבָר, מְאֹד: בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ, לַעֲשׂוֹתוֹ."

אל חודש אלול אנחנו מגיעים השנה לאחר מספר חודשים שבהם הקורונה עיצבה מחדש את תודעת הקירבה והריחוק שלנו, ובכלל יצרה לנו מבט חדש וכלים חדשים לתפוס בהם את המרחב.

בעיניי, קטעי המקורות הבאים פותחים מחשבות על תפקידו של המקום הפיזי שלנו בהתרחשות ובתהליכים הרוחניים או הרעיוניים שעוברים עלינו. מוזמנים לקרוא אותם ואת השאלות הסמוכות להם בחברות, ולפתח דיון על אודותם.

שני הקטעים הראשונים, של הרמב"ם ושל אריך פרום, תולים את התשובה או את ההתפתחות האנושית הרצויה - בהתרחקות מהמקור שלנו.

◆ כיצד אתן/ם מבינים/ות את הצורך בהתרחקות בכל אחד מהקטעים הבאים?

◆ מה הוא משרת?

מדרכי התשובה: להיות השב צועק תמיד לפני השם בבכי ובתחנונים, ועושה צדקה כפי כוחו, ומתרחק הרבה מן-הדבר שחטא בו; ומשנה שמו, כלומר: אני אחר, ואיני אותו האיש שעשה אותן המעשים, ומשנה מעשיו כולן לטובה, ולדרך ישרה. וגולה ממקומו, שגלות מכפרת עוון, מפני שגורמת לו להיכנע ולהיות עניו ושפל רוח.

רמב"ם • משנה תורה • הלכות תשובה • פרק ב'

”

מהו טבע ההתפתחות האנושית הזאת? עיקרה מעוגן בעליית האדם מעבותות הייצור לדם ולאדמה לאי תלות וחופש. האדם, אסיר הטוב, נעשה חופשי מתוקף ישותו ובעל שלימות אנושית. לפי התנ"ך וההשקפה היהודית היותר מאוחרת, חופש ואי תלות הם שאיפות ההתפתחות האנושית, ומטרת המעשה האנושי היא, תהליך מתמיד של שחרור עצמי מאזיקים הכובלים את האדם לעבר, לטבע, לבית האב, לאלילים. אדם וחוה בראשית התפתחותם כפופים לדם ולאדמה; הם עדיין בחזקת "עוורים". אולם לאחר שקנו את ידיעת הטוב והרע "עיניהם נפקחות". בעקבות ידיעה זו נשברת ההרמוניה המקורית עם הטבע. האדם פותח בתהליך של אינדיבידואליזם וחותר את קשריו עם הטבע. למעשה, הוא והטבע נעשים לאויבים בלתי מתפשרים עד שהאדם נעשה שלם באנושיותו. עם צעד ראשון זה של הפרדת קשרים בין האדם לטבע נפתחת ההיסטוריה..... הצעד הבא בתהליך השחרור מקשרי העריות מצוי בראשית ההיסטוריה הלאומית של העברים. אלוהים קורא לאברהם לנתק את קשריו עם בית אביו, לעזוב את בית הוריו וללכת אל הארץ שיראה לו האלוהים. אחרי נדודים רבים מתיישבים שבטי העברים במצרים. לעבותות הדם והאדמה נוסף מימד חדש – המימד החברתי הקשור בחברת העבדים. על האדם להינתק לא רק מאביו ומאמו; עליו להינתק גם מעבותות החברה העושה אותו לעבד התלוי באדונו.

אריך פרום · מתוך והייתם כאלוהים · עמ' 63

♦ ♦ ♦

בעולם הקוסמופוליטי שבו רעיונות מחברים בין קצוות בעולם, שבו הניידות מאפשרת לנו לעבור מקום למקום והרשת מאפשרת לנו להפגין נוכחות שאינה תלויה במקום שבו אנחנו נמצאים - פתאום הקורונה כפתה עלינו להישיר מבט אל המרחב שלנו, לזהות את מה ואת מי שנמצא במאה מטרים שלנו, לשים לב לאנשים שחולקים איתי את אותם שני מטרים ואת אותו חמצן ופחמן דו חמצני, להצטמצם לתוך ד' אמות הבית שלנו ולעבור בתוכם ימים שלמים, חגים, שמחות ואבל. בתוך המציאות הזו המקום הקונקרטי הפך פתאום להיות מרכזי בסדר היום שלנו.

ארבעת הקטעים הבאים (טשרניחובסקי, שלונסקי, שטיינזלץ, מסכת כלים) נוגעים בתפקיד שיש למקום ולמקומיות על מי שאנחנו. כל אחד מהקטעים מתאר השפעות חיוביות שונות שיש למקום על האדם שמצוי בו.

♦ נסו לנסח את התפקידים השונים של המקום. לאילו קטעים אתם/מתחברות/ים יותר?

הָאָדָם אֵינוֹ אֶלָּא... ♦ שאול טשרניחובסקי

הָאָדָם אֵינוֹ אֶלָּא קֶרֶקֶע אַרְץ קֶטְנָה,
הָאָדָם אֵינוֹ אֶלָּא תְּבִנִית נוֹף־מוֹלְדָתוֹ,
רַק מֵה־שִּׁסְפָגָה אֲזָנוֹ עוֹדָה רַעֲנָנָה,
רַק מֵה־שִּׁסְפָגָה עֵינָיו טָרַם שִׁבְעָה לְרֵאוֹת,
כֹּל אֲשֶׁר פָּגַע בְּמִשְׁעוֹלֵי־טָלְלִים יֵלֵד
מִתְּלַבֵּט, נִכְשָׁל עַל כָּל גּוֹשׁ וְעִי־אֲדָמָה,
בְּעוֹד בְּסֵתֶר נִפְשׁוֹ וּלְבַאֲדַע עָרוּךְ
מִזְבַּח, עָלָיו יִקְטִיר מְדֵי יוֹם בְּיוֹמוֹ

לְמַלְכַת־הַשָּׁמַיִם, לְכוֹכֵב וּמִזְלוֹת.
וְאֶךְ בְּרִבּוֹת הַיָּמִים וּבְמַלְחַמַת־יְשׁוּת,
וּמַגְלַת־סִפֵּר חֲזִיו הוֹלְכָה מִתְּפַרְשֵׁת, –
וּבָאוּ אֶחָד אַחַד, וְיִגְלֶה פֶּשֶׁר
כֹּל אוֹת וְאוֹת וְסִמֵּל סִמֵּל כָּל הַבָּאוֹת,
שֶׁחִקְקוּ עָלֶיהָ בְּרֵאשִׁית בְּרִיתָהּ, –
הָאָדָם אֵינוֹ אֶלָּא תְּבִנִית־נוֹף מוֹלְדָתוֹ.

אחד ממקורות הסבל הבסיסיים של האדם המודרני הוא חוסר ההשתייכות החברתית. הבדידות האישית שמרגישים רבים, והרגשת הניכור הכללית של בני האדם בזמן הזה, הן ביטויים לכך שהאדם הפסיק להיות 'נטוע באדמה'. כיום, רוב ההשתייכויות החברתיות הקיימות אינן מהותיות אלא פרקטיות בלבד. אנשים מתאגדים בקבוצות כדי לשמור על אינטרסים משותפים, אבל זהו שיוך כמעט מקצועי; הם אינם מרגישים שכאן הוא ביתם, שיש מקום שבו הם שתולים. זוהי יחידה שאורגנה במקרה, כדי לבנות הגנה והתקפה הדדיים ותו לא. אנשים רבים הם מעין נוודים, שבמקרה הזדמנו למקום מסוים, אך אין דבר מהותי אשר קושר אותם אליו. הם אינם חשים יחס מיוחד כלפי מקומם, ולכן הם נעקרים בקלות משם. מבחינה מסוימת דמותו של האדם המודרני מזכירה צמחי נוי פלסטיים, המסוגלים לפרוח מבלי להזדקק לאדמה, מפני שהם אינם חיים כלל. מציאות זו נובעת מן השאיפה לאידיאל החופש של הפרט, הרוצה לנתק את עצמו מכל חברה שהיא; האדם הפרטי מנסה להפוך את עצמו לתמצית וליסוד של המציאות כולה. העמידה על הזכות להיות אינדיבידואליסט בלתי תלוי, מאפשרת להסתדר בכל מקום באותה המידה, מפני שממילא אין הוא שייך באמת לאף אחד מהם. היחס במקרא לאדם כזה הוא ברור. אם מחד ניתן למצוא ביטויים כמו "צדיק כתמר יפרח, כארז בלבנון ישגה" או "והיה כעץ שתול על פלגי מים", הרי שהאדם התלוש מתואר "כגלגל, כקש לפני רוח", שפירושו: כמו שיח יבש שנעקר, והרוח מגלגלת אותו ממקום למקום. אדם שחייו אינם בנויים על יסוד קבוע, ממילא מרגיש שכל סוג של התקשרות ומחויבות

הן לגביו כבלים, מאסר ומחנק. אדם כזה בעצם בחר לחיות כעץ כרות [...] כאשר אדם מגיע לאיזו מדרגה, צריך הוא לדאוג שיהיה לה ביטוי מקביל גם בשורשים - בפעלו בעולם המעשה. אם לא יעשה כן - יאבד את יציבותו ואת שיווי משקלו, ועלול הוא להיעקר משורשו. כל חלקיו של העץ - על ענפיו הארוכים, עליו הירוקים ופירותיו המתוקים - כולם גדלים רק מכוח השורשים. השורשים אינם גלויים לעין, אינם מרהיבים ואינם טעימים, אך הם קבועים בקרקע, ומחברים את העץ כולו אליה. שורשים של עץ הם אחד הדברים החזקים ביותר שישנם, והם יכולים לבקוע כל סלע; את הכוח הזה אין לענפים, עם כל פארם. אדם צריך ללמוד מן העצים ולשמור תמיד על פרופורציה נכונה בין חכמתו, חלומותיו ושאיפותיו, לבין חיי המעשה שלו, פעולתו בתוך העולם ואחיזתו בו.

הרב עדין אבן ישראל (שטיינזלץ) • מתוך 'האדם עץ השדה'

- ◆ באילו מקומות אתם נטועות/ים? באילו מקומות אתם חולפות/ים?
- ◆ איך אתם מבינים/ות את האיכות של חיבור מהותי? מה החשיבות של הכורח ושל הבחירה בהתקמות?

עֶשׂר קִדְשׁוֹת הֵן, אֲרָץ יִשְׂרָאֵל מְקֻדָּשֶׁת מְכֹל הָאֲרָצוֹת. וַיִּמָּה הִיא קִדְשָׁתָהּ, שְׁמֵיבִיאִים מִמֶּנָּה הָעֵמֶר וְהַבְּכוֹרִים וְשֵׁתֵי הַלֶּחֶם, מֵה שְׂאִין מְבִיאִים כֵּן מְכֹל הָאֲרָצוֹת: עִירוֹת הַמְּקֻדָּשׁוֹת חוּמָה מְקֻדָּשׁוֹת מִמֶּנָּה, שְׁמֵשֶׁלְחִים מִתּוֹכָן אֶת הַמְּצַרְעִים, וּמִסְבָּבִין לְתוֹכָן מֵת עַד שִׁרְצוֹ. יָצָא, אֵין מִחֲזִירִין אוֹתוֹ: לִפְנִים מִן הַחוּמָה מְקֻדָּשׁ מֵהֶם, שְׂאוּכְלִים שֵׁם קִדְשִׁים קָלִים וּמַעֲשֵׂר שְׁנִי. הֵר הַבֵּית מְקֻדָּשׁ מִמֶּנּוּ, שְׂאִין זָבִים וְזָבוֹת, נְדוּת וְיוֹלְדוֹת נִכְנָסִים לְשֵׁם. הַחֵיל מְקֻדָּשׁ מִמֶּנּוּ, שְׂאִין גּוֹיִם וְטַמֵּא מֵת נִכְנָסִים לְשֵׁם. עֲזַרְת נְשִׁים מְקֻדָּשֶׁת מִמֶּנּוּ, שְׂאִין טְבוּל יוֹם נִכְנָס לְשֵׁם, וְאֵין חִיבִים עָלֶיהָ חֲטָאֵת. עֲזַרְת יִשְׂרָאֵל מְקֻדָּשֶׁת מִמֶּנָּה, שְׂאִין מְחַסֵּר כְּפוּרִים נִכְנָס לְשֵׁם, וְחִיבִין עָלֶיהָ חֲטָאֵת. עֲזַרְת הַכֹּהֲנִים מְקֻדָּשֶׁת מִמֶּנָּה, שְׂאִין יִשְׂרָאֵל נִכְנָסִים לְשֵׁם אֶלָּא בְּשַׁעַת צָרְכֵיהֶם, לְסַמִּיכָה לְשַׁחִטָּה וְלִתְנוּפָה: בֵּין הָאוּלָם וְלִמְזַבַּח מְקֻדָּשׁ מִמֶּנָּה, שְׂאִין בְּעַלֵי מוּמִין וּפְרוּעֵי רֹאשׁ נִכְנָסִים לְשֵׁם. הַהֵיכָל מְקֻדָּשׁ מִמֶּנּוּ, שְׂאִין נִכְנָס לְשֵׁם שְׁלֵא רְחוּץ יְדִים וְרַגְלִים. קִדְשׁ הַקִּדְשִׁים מְקֻדָּשׁ מֵהֶם, שְׂאִין נִכְנָס לְשֵׁם אֶלָּא כִּהֵן גְּדוֹל בְּיוֹם הַכְּפוּרִים בְּשַׁעַת הָעֵבוּדָה.

משנה כלים • א' • ו'-ט'

- ◆ בקטע הזה ניכר שהמרחב מייצר היררכיה. מה הערך שלה? האם היא נחוצה בעיניכם?

הקורונה לא רק הביאה איתה התמקדות במקום הקרוב אלינו, אלא גם צו הרחקה ממקומות שונים. חלקנו גם הורחקנו מה'בית' שלנו, או מהאנשים שהם בית עבורנו. ברגעים שונים של היום היינו מונחים בגופנו במקום אחד וליבנו או מחשבותינו היו נטועים במקום אחר ובלתי נגיש. בשני הקטעים הבאים, חז"ל מתייחסים למצב של גלות, הלוא הוא מצב החיים היהודי בלא מקום משלו. לא זו בלבד - הגלות היא לא מצב ראשיתי, היא מצב שבו היה מקום משמעותי ומכאן והלאה הוא אינו. כעת בעבור העם ששומר אמונים לשוב למקומו - נדרשת יצירתיות גדולה על מנת להתמיד.

המימרא שאמר רבי חייא בן אמי בשמו של עולא מתמודד עם מצב של שינויי המרחב לאחר חורבן בית המקדש.

וְהֵינּוּ דְאָמַר רַבִּי חֵיִיא בְּרַ אַמֵּי מְשֻׁמְיָה דְעוּלָא: מִיּוֹם שְׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ אֵין לוֹ
לְהַקְדֹּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּעוּלְמוֹ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת שָׁל הֶלְכָה בְּלִבָּד.

ברכות • ח' • א'

- ◆ איך אתם מבינים את הפיתרון של עולא?
- ◆ האם הוא מתעקש על המקום או מוותר עליו?

◆ שני הקטעים הבאים מתייחסים לגלות כריחוק מתוך קירבה או קירבה מתוך ריחוק. מה דעתכן/ם על כך?

”

לפיכך, שלא כאגדת המוצא על שאר אומות העולם, מתחילה אגדתו של עם עולם [=העם היהודי] לא באוטוכטוניה - שנולד מן האדמה, יליד הארץ, רק אביו של מין האדם לוקח מן האדמה, ואף הוא בגופו בלבד; ואילו אבי האומה הוא גר שבא מרחוק. בצו האלוהי אליו, לצאת מארצו וממולדתו אל הארץ אשר יראה לו האלוהים, פותחים דברי ימיו של ישראל, כפי שמסופרים הם בכתבי הקודש. ולעם הוא נעשה, הן בדמדומי ימי קדמותו והן לימים לאורה המלא של ההיסטוריה, בגלות, תחילה במצרים, ולאחר מכן בבבל. ואילו המכורה, זו שאומה מאומות העולם תוקעת בה את משכנה ואת מחרשתה, עד שכמעט היא שוכחת ש'היות עם' משמעה עוד משהו נוסף לישיבה על אדמתה - לעם עולם לא ניתנה מעולם מורשה במובן זה; אינו זוכה להיוושן בארץ. הוא שומר תמיד על אי תלות של אביר נוסע, ושעה שהוא משוטט במרחקים לרגל מסעותיו והרפתקאותיו ונושא את נפשו אל המכורה שנטשה, הוא נאמן לארצו יותר משהוא נאמן לה בזמנים שהוא יושב עליה. לפיכך לעומקו של דבר, שלו היא רק כארץ געגועיו - כארץ הקודש. לפיכך אף בשבתו על אדמתו - שלא כשאר האומות - יעורער על זכות קניינו המלאה במולדתו: אין הוא אלא גר ותושב בארצו; 'כי לי הארץ' אומר לו אלוהים; קדושת הארץ מפקיעה אותה מחזקתו התמימה אף בשעה שיכול הוא להחזיק בה.

פרנץ רוזנצוויג · כוכב הגאולה · עמ' 324-325

◆ ◆ ◆

בימים האלו שבהם הנפש מבקשת לנוע במרחבים על מנת להיזכר, להתרענן, למצוא ולהימצא - אני מאחלת לנו שנצליח להתבונן בסקרנות ובשקיפה על המקום שבו אנחנו מונחים ולהצליח לראות או לכונן ממנו את כל היקום כולו.

שנה טובה.

קרן

◆ ◆ ◆